

STAROŻYTNOŚĆ / ANTYK

Nazwa epoki: "starożytność" obejmuje dorobek kulturowy Bliskiego Wschodu i basenu Morza Śródziemnego (m.in. cywilizację sumeryjską, egipską, babilońską)

Ramy czasowe: starożytność grecko-rzymska: okres archaiczny (VIII-V w. p.n.e.)
okres klasyczny (V-IV w. p.n.e.) to szczytowy okres epoki,
epoka hellenistyczna – zderzenie z imperium perskim, a następnie podboje Rzymian
koniec starożytności: upadek cesarstwa zachodniorzymskiego – 476 rok

POJĘCIA:

Klasycyzm - słowo "classicus" znaczyło "wzorcowy, doskonały", za takie uznaje się dzieła literackie, malarskie i rzeźbiarskie starożytnej Grecji i Rzymu. Do dziś niektórzy artyści wzorują się na antycznym ideale piękna opartym na harmonii i doskonałych proporcjach.

FILOZOFIA:

Stoicyzm:

- Człowiek nie ma wpływu na bieg wydarzeń, jedynym rozsądnym rozwiązaniem jest zaakceptowanie praw natury
- Człowiek powinien w życiu kierować się rozumem, a nie emocjami i dążyć do osiągnięcia równowagi ducha
- Należy zachować stoicki spokój, czyli dystans wobec wyroków fortuny – wszelkiego zła i dobra, które przytrafia się człowiekowi

Epikureizm:

- Dobre życie polega na doznawaniu przyjemności
- Podstawową przyjemnością jest radość z życia, brak cierpienia
- Należy korzystać z każdej chwili (Horacy - "Carpe Diem" - "Chwytaj Dzień")
- Nie należy bać się śmierci

Hedonizm:

- Najważniejszym dobrem i celem życia człowieka są przyjemności
- Ważne są doznania teraźniejsze - to co było i będzie nie ma znaczenia

Sofizm:

- Prawdy obiektywne nie istnieją

Sceptyzm:

- Nie wiemy jaka naprawdę jest rzeczywistość, więc powinniśmy się wstrzymać od wydawania o niej osądów

Cynizm:

- Nie ma społeczeństwa - są tylko indywidualne jednostki

LITERATURA:

- Mimesis - dzieło obrazuje rzeczywistość, przedstawia prawdopodobnego bohatera, z którym odbiorca może się utożsamiać
- Decorum - stosowność, czyli odpowiedniość formy i stylu dzieła do treści
- Podporządkowanie funkcjom – odbiorca najczęściej znał treść dzieła, dzięki czemu mógł się skupić na przeżywaniu emocji (np. tragedia miała przynosić widzowi katharsis - stan polegający na wyzwoleniu się od uczuć strachu i litości dzięki intensywnemu przeżyciu przez widza tragedii ukazującej heroizm ludzki) lub czerpaniu rozrywki
- Proporcjonalność - harmonia elementów, umiar - przemyślana kompozycja utworu np. podział na trzy części

WZORCE OSOBOWE:

WZORZEC	CHARAKTERYSTYKA
heros	- Nieustraszony, honorowy, bezkompromisowy - Biegły w rzemiośle żołnierskim - Mający posłuch wśród poddanych
buntownik	- Łamie reguły ustanowione przez bogów - Odważny - Skłonny do poświęcenia w imię wyznawanych racji
Tułacz (podróżnik, homo viator)	- Konsekwentny i uparty w poszukiwaniu drogi powrotnej - Odważny - Otwarty na świat - Sprytny i zaradny, polega na sobie
Bohater tragiczny	- Postawiony w konieczności dokonania trudnego wyboru - Jego losem kieruje fatum - Próbując uniknąć fatum, swoim postępowaniem przyspiesza jego działanie - Kieruje się dobrymi intencjami

LEKTURY:

Iliada – Homer:

Iliada to przede wszystkim utwór o rycerskiej dzielności. Bohaterowie trojańscy traktowani są jak ideały waleczności i poświęcenia dla zagrożonej ojczyzny. Stąd, mimo że głównym bohaterem utworu jest Achilles, większy podziw budzi szlachetny, pełen poczucia obowiązku i poświęcenia, tragiczny Hektor. Achilles zaś reprezentuje odwagę, nieposkromioną ambicję i honor rycerski.

Bohaterowie Iliady znajdują się w sytuacji, która nie została spowodowana ich własnymi działaniami. Wojna między Troją a Grecją, bitwa o Troję są konsekwencjami postępowania bogów, ludzie natomiast muszą się temu podporządkować. Ich przeznaczenie nie jest zależne od nich samych, nie mogą go zmienić, a próby przeciwstawienia się mu nieodmiennie kończą się porażką. Helena, Parys, Hektor, nawet Achilles - wszyscy są rodzajem zabawki w rękach bogów. Dla bogów wywołana przez nich wojna jest zabawą, a śmierć kolejnych bohaterów nie powoduje żalu ani wyrzutów sumienia. Nawet Zeus, choć żał mu Hektora skazanego na tragiczny koniec, nie robi nic, aby mu pomóc. Z drugiej strony według wierzeń starożytnych Greków również i bogowie nie mogli przeciwstawiać się wyrokowi przeznaczenia. Przedstawiona w Iliadzie koncepcja losu człowieka jako istoty zdanej na łaskę i niełaskę przeznaczenia i niemającego możliwości zmienienia jego wyroków jest charakterystyczna dla starożytnych Greków; spotykamy ją także w dramatach antycznych (Antygona Sofoklesa). Dlatego właśnie Iliada, pod warstwą opiewającą bohaterskie czyny i wspaniałych żołnierzy, jest utworem głęboko tragicznym.

Odyseja – Homer:

Problematyka Odysei koncentruje się na niezwykłych, często bardzo dramatycznych, przygodach władcy Itaki. Jego podróż może być odczytana jako metafora ludzkiego losu. Bohater epopei wędruje i mimo wielu trudów wciąż

nie może dotrzeć do upragnionego celu. Odyseusz chce powrócić spod Troi do Itaki, swojego domu i ojczyzny.

Powrót trwa dziesięć lat, ponieważ na drodze bohatera ciągle pojawiają się przeciwności. Odys jednak uparcie dąży do celu. Dom w Odysei to przede wszystkim miejsce upragnione. Król Itaki już nie bardzo pamięta, jak wygląda dom, do którego zmierza, ale wie, że to jego miejsce na ziemi i że za wszelką cenę musi tam dotrzeć. Idea utworu wyraźnie ilustruje przesłanie, że takie właśnie jest ludzkie życie, pełne trudów, zasadzek, niebezpieczeństw. Wędrowkę Odyseusza odczytuje się jako metaforę ludzkiego życia, dom, do którego bohater zmierza, staje się symbolicznym celem życia człowieka, do którego trzeba zawsze dążyć. Każdy człowiek pragnie osiągnąć jakiś cel, dotrzeć do swej Itaki. Walczy, pracuje, męczy się i wreszcie kiedyś dopływa do brzegu, jakiejś wymarzonej wyspy lub tylko do kresu wędrówki i życia.

Tułaczka Odyseusza ma jeszcze inne znaczenie. To wyprawa w głąb siebie, poznanie swoich słabości, odnalezienie i określenie tego, co naprawdę w życiu ważne i wartościowe. Dlatego Odys odrzuca nieśmiertelność ofiarowywaną mu przez piękną Kalipso. W czasie lat podróży odkrywa, że pragnie jedynie powrócić do domu i do rodziny. Odyseja, tak jak ludzkie życie, zawiera wszystko: zdradę, namietności, poszukiwanie drogi życia, walkę siły z podstępami i przebiegłością, strach i odwagę człowieka, ale także miłość, wierność, przyjaźń i gościnność. Wymowa utworu, mimo dramatycznych doświadczeń bohatera, jest optymistyczna i pełna humanizmu. Mimo że los bywa okrutny, miota człowiekiem jak łupiną orzecha, to jednak warto żyć i pokonywać trudności.

Antygona – Sofokles:

Racje Kreona i racje Antygony

Argumenty (racje) Kreona kierujące jego postępowaniem:

- uznaje wyższość praw ustawowych nad religijnymi,
- musi dbać o autorytet władcy, a tym samym o tron;
- zapobiega bezprawiu, musi dbać o bezpieczeństwo i dobro państwa;
- uważa, że prawo zwyczajowe nie może ograniczać władzy króla;

- kieruje się zdrowym rozsądkiem (swoiście pojętym): zdrajca ojczyzny nie może być tak samo traktowany jak jej obrońca;
- wojna wywołana przez Polinika spowodowała śmierć wielu ludzi,
- musi ukarać Antygonę, by nie posądzono go o stronnictwo i forowanie krewnych;
- jego przeciwnikiem jest kobieta, w rozgrywce z nią nie może się zhańbić porażką.

Argumenty (racje) Antygony wpływające na jej postępowanie:

- uznaje wyższość prawa boskiego nad ustawowym,
- spełnia obowiązek wobec zmarłego, zapewniając mu spokój wieczny. Grecy wierzyli, że dusza zmarłego, któremu nie urządzono pochówku, nie może się dostać do Hadesu. Błąka się nad brzegami Styksu, zakłócając skargami spokój nieśmiertelnym. Niepogrzebane ciało budzi odrazę bogów, sprowadza boginie zemsty, erynie, karzące tych, którzy nie dopełnili swych obowiązków wobec zmarłych;
- kieruje się miłością do brata, emocjami a nie rozumem;
- ocenę postępowania człowieka pozostawia bogom,
- chce żyć ze spokojnym sumieniem

Antygona i Kreon to postacie tragiczne, reprezentują dwie ścierające się prawdy.

Są wobec siebie antagonistami - przeciwnikami. Nie potrafią się nawzajem przekonać o słuszności swoich racji. Nie widzą możliwości porozumienia. Uważają swoje racje za jedynie słuszne. Za ich bezkompromisową obronę oboje ponoszą dotkliwe konsekwencje: Antygona odnosi moralne zwycięstwo za cenę swojego życia. Kreon ponosi moralną porażkę, traci swoich bliskich, przekonuje się o tym, że nie jest łatwo być władcą.

Tragizm bohaterów:

Tragizm Antygony polega na tym, że ma ona do wyboru dwie wartości równorzędne, każdy wybór skończy się tragicznie. Jeśli uzna wyższość praw boskich, sprzeniewierzy się ludzkim, złamie zakaz króla, zostanie skazana na śmierć. Podporządkowując się zakazowi Kreona, ocali życie, ale nigdy nie zazna spokoju sumienia świadoma, że nie dopełniła świętych obowiązków religijnych. Będzie także narażona na gniew bogów. Nie jest w stanie zmienić przeznaczenia, jej życie jest uzależnione od wyroków nieubłaganego Fatum.

Tragizm Kreona polega na tym, że jest on głęboko przekonany o słuszności swego postępowania. Wypełnił bardzo dobrze obowiązki władcy, ale za cenę utraty najbliższych osób. Jego życie będzie udręką, pozostanie z wyrzutami sumienia i świadomością, że mógł nie dopuścić do tragedii, będzie pragnął śmierci jako wybawienia. Uświadamia sobie, że lud, dla dobra którego działał, nie aprobuje jego postępowania.